

ÖZLEM ŞENDENİZ • “Kimdir Bu Lazlar?”

ÖZLEM ŞENDENİZ 1986'da Rize'de doğdu. İlköğretim ve lise eğitimini Rize'nin Fındıklı ilçesinde tamamladı. Kafkas Üniversitesi'nde eğitimini, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde yüksek lisans ve Ankara Üniversitesi'nde doktoraasını tamamladı. İğdır Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışırken kamuoyunda "Barış Bildirisi" olarak bilinen "Bu Suça Ortak Olmayacağız" başlıklı bildirinim imzacısı olması nedeniyle 686 sayılı KHK ile görevinden ihraç edildi. Çalışma ve ilgi alanlarını bellek, kimlik, kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları, toplumsal hareketler ve iletişim, çevre ve ekoloji oluşturmaktadır. *Sırtında Sepeti - Bafra'dan Hopa'ya Karadeniz'de Kadınlık Halleri* (Phoenix, 2018) kitabının editörlerindedir (Emek Yıldırım ile birlikte). *Yeni Medya Yeni Pratikler Yeni Olanaklar* (ed. Emel Baştürk Akca, Umuttepe Yayınları, 2014), *Değişen Karadeniz'i Anlamak* (der. Deniz Yıldırım ve Evren Haspolat, Phoenix, 2016); *Mühürlü Kapı: Türkiye Ermenistan Sınırının Geleceği Konferans Tebliğleri* (ed. Altuğ Yılmaz, Hrant Dink Vakfı Yayınları, 2016) kitaplarında yazılı yer almıştır.

İletişim Yayınları 2869 • Araştırma-İnceleme Dizisi 464

ISBN-13: 978-975-05-2847-7

© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

1. Baskı 2020, İstanbul

EDITÖR Taml Bora

YAYINA HAZIRLAYAN İrfan Eroğlu

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Yasemin Taşkın

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ÖZLEM ŞENDENİZ

“Kimdir Bu Lazlar?”

Laz Kimliği ve
Sanal Mekânda Lazca

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	9
TEŞEKKÜR.....	11
GİRİŞ	13
İşleyiş planı	21
BİRİNCİ BÖLÜM	
BELLEK, MEKÂN VE VATANDAŞLIĞA YÖNELİK KAVRAMSAL ÇERÇEVE	27
Kavramsal çerçeve, yaklaşımlar ve metodolojik yöntem.....	27
Modern zamanlarda vatandaş kurgusu ve milliyetçiliklere genel bakış.....	30
<i>Etnisite ve milliyetçilik ilişkisi</i>	33
<i>Kimlik ve aidiyet ilişkisi</i>	35
<i>Vatandaşlık meselesi</i>	40
Ulusun tahayyülü ve unutmada ediminin kesişimi.....	45
Bellek	47
<i>Ne işe yarar bellek?</i>	50
<i>Bellek ve zaman</i>	53
<i>Bellek, insan ve toplum: Kültür</i>	57
Mekân	61
<i>Mekânın sınırları / sınırladıkları ve mekândan farklı olarak yer kimliği</i>	62

<i>Mekân ile ilintili aidiyet hissi</i>	65
<i>Mekânın kimliği: Memleket</i>	67
Mekânın bağladıkları: Hemşehrlik	68
Göçler.....	70
İletişim kuramları ve mekân, zaman ve bilgi	72
<i>Sosyal medya, iletişim ve 21. yüzyıl insanı</i>	77
<i>Yeni medya ve iletişim teknolojilerinin değişimi</i>	80
Performatif teori	81
<i>Sosyal medya ve performans</i>	85
<i>Vatandaşlık ve performans</i>	87

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SINIRLARI İÇİNDE YAŞAYAN LAZLARIN ETNİK SINIRLARI VE BU SINIRLARIN DEĞİŞİMLERİ	93
Lazların tarihine kısa bir giriş	94
<i>"Kimdir bu Lazlar?" ve Lazlığın etnik sınırları</i>	97
<i>Lazlar ve Lazca</i>	100
Lazca alfabe.....	101
Lazlara karşı Gürcüler.....	105
<i>Lazistan / Lazona</i>	109
Türkiye Cumhuriyeti içinde Lazlar: Örneklemin mekânını açılama Laz nüfusu / yerleşim yeri	110
Doğu Karadeniz'de mekânın dönüşümü üzerine	117
<i>Mekânın etkisi: Metropol ve kırsal</i>	118
Kalıcı göçler.....	119
Mevsimlik göçler ve akışkanlık.....	120
Lazların vatandaşlık performanslarına dair kısa bir bakış	121
Lazcanın güncel durumu	126
Laz medyasına karşı yerel medya	130
<i>Lazca medyanın geçmişi: Sınırın öte yanında ilk gazete</i>	132
<i>Sınırın bu yanında: Ana dil ve madunun medyası</i>	133
Sene 1993: <i>Ogni</i>	135
<i>Ogni'den sonra, sosyal medyadan önce</i>	137
<i>2010 sonrası dönemde mekânlar çakışıyor, ilk etkileşimler</i>	139
Yerel basın ve Lazca	142
<i>Ulusal ve yerel medyanın etki alanları</i>	156

SANAL MEKÂNIN BELLEK, KİMLİK VE VATANDAŞLIK PERFORMANSINA ETKİLERİ: LAZCA ÖRNEĞİ	159
Sahanın dili: Örnekleme okumak ve örnekleme konuşturmak.....	160
Saha.....	169
<i>Çevrimiçi anket</i>	171
Laz kime denir?.....	175
<i>Soy bağı üzerinden Lazlığın etnik sınırlarını çizmek</i>	181
<i>Coğrafi mekân üzerinden Lazlığın etnik sınırlarını çizmek: Göç mekânları ve memleket ikiliği</i>	182
<i>Dil ve kültür arasında Laz etnisitesi</i>	190
Bellek alanına giriş: Lazcanın kullanım sınırlarının çizilişi ve hatırlattıkları	196
<i>Lazca konuşmanın yasak olduğu yıllardan tanıklıklar</i>	197
<i>Belleği yeniden kurmak: Öyle mi hiç hatırlamıyorum</i>	200
<i>Nostalji ile bakmak</i>	202
Köken bilgisi ve bilginin kaynakları.....	204
<i>Güney Kafkasya neresidir?</i>	212
<i>“Eski dilde” mekân adları</i>	213
Kimlik tartışması: Çok kültürlülüğe karşı asimilasyon	218
Kuşaklar arasında Lazcanın değişen popülerliği: Dilsel sermayenin yeni yorumu	222
<i>Sınır ötesinde keşfedilen işlevsellik</i>	225
Adını koymak Laz ve Lazca isimlendirmeleri: Lazcaıy isimde yaşatmak mı, tek olmak mı?	226
Makbul vatandaş olarak kalmanın sınırları	232
Gerçek mekânın sınırları ve sınırladıkları	235
Sosyal medya “sanal mekân”da Lazca	237
<i>Sosyal medyada Lazca kullanım deseni</i>	239
<i>Sanal bir vitrin: Facebook grupları</i>	243
Ağ toplumunun getirdikleri: Taklit ve öğrenme hızı.....	246
Toplumsal hareketler ve etki.....	248
<i>Lazca bilmiyorum ama paylaşıyorum</i>	251
<i>Lazca yazmak</i>	253
<i>Mekân bazında Facebook gruplarını kullananlar arasındaki farklılıklar</i>	258
Sanal mekânda vücut bulan memleketler.....	261

Kültür aktivizminin popülerliği	265
Performansın yapısını yeniden konuşmak	270
SONUÇ	275
EKLER	285
EK 1 <i>Laz Enstitüsü -“Development of Mother Tongue Based Multilingual Education in the Laz Language –Laz DEMO–” Projesi Kapsamında Yapılan Saha Araştırması Soru Seti</i>	287
EK 2 <i>Online Anket Formu</i>	289
EK 3 <i>Görüşmecilere ve Görüşmelere Dair Özet Bilgi</i>	299
KAYNAKÇA	303

KISALTMALAR

Fr	Fransızca
HES	Hidro Elektrik Santrali
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
TDK	Türk Dil Kurumu

TEŞEKKÜR

Meşakkatli, sancılı ve uzun soluklu tez yazım süreci elbette tek başına sürdürülen bir yolculuk değildir. Üstelik uzatılmış, hatta bir dönem terk edilmiş, defalarca rota değiştirmiş, yolda kaybolmuş, başka sokaklara çıkmış bir tez karşımızdaki. Tez yazım sürecinin başlangıç aşamasında tez çalışmasını birlikte yürütmeye başladığımız sevgili Prof. Dr. Alev Özkazanç ve Yrd. Doç. Dr. Ayşe Serdar ve Yrd. Doç. Dr. R. Barış Ünlü'ye sordukları sorular ve teze sundukları katkılar için teşekkür ederim.

Yolculuğun sonraki safhasında, tezin bugünkü şeklini almasını sağlayan danışmanım sevgili Prof. Dr. Elif Ekin Akşit Vural'a yeniden bilgi üretim sürecinin içinde yer almak için sorumluluk üstlenmeme neden olan incelikli bakışı, akademik etik anlayışı ve tezin her aşamasında eksik etmediği desteği nedeni ile müteşekkirim. Tez İzleme Komitesi'nde yer alarak tezin geliştiği yeni yönü izleyen ve yönlendiren katkılarını ve desteklerini hep hissettiren Prof. Dr. Nesrin Algan ve Prof. Dr. Suavi Aydın'a teşekkür ederim. Ayrıca tez jürisinde yer alarak çalışmanın bütününe sundukları katkı için Prof. Dr. Filiz Kartal ve Dr. Öğretim Üyesi Emel Uzun Avcı'ye teşekkür ederim.

Çalışmaya destek veren anketlere katılımcı, mülakatlara görüşmeci olan, Lazca ile ilgili sorularımı her defasında yılmadan,

bıkmadan yanıtlayan isimlerini sayamayacağım kadar çok olan kaynak kişilere teşekkür ederim. Ayrıca tezin redaksiyonunu yapan Birgül Yılmaz'a teşekkür ederim. Tezin elinizdeki kitaba dönüşmesini sağlayan İletişim Yayınları çalışanlarına ve kitabın editörlüğünü üstlenen sevgili hocam Tanıl Bora'ya teşekkür ederim. Onların özverili çalışmaları ve katkıları ile elinizdeki eser form buldu.

Pek tabii yıllara yayılan doktora eğitimi ve tez yazım süreci ailemin ve dostlarımın desteği olmadan gerçekleşmezdi. Her birine ayrıca teşekkür ederim. Hepsinden razıyım, hepsine müteşekkirim. Tezimi Lazca dilini anadil olarak öğrenen, kendini Lazca hızlı ifade eden ve fakat Türkçeyi daha yavaş ve temkinli kullanan, ben bu satırları yazarken kanser tedavisi gören anneannem Huri Hindistan'a ve Lazca ile evlendikten sonra karşılaşan –çocukluğumda Lazca ile ilk karşılaştığı “o” âni anlatarak Lazca'nın başka bir dil olduğu bilgisini ötekinin gözünden aktaran– babaannem Ulviye Şendeniz'e ithaf ediyorum.

GİRİŞ

Bu çalışma iki izlek –mekân ve performans– üzerinden, günümüz toplumlarında bellek, aidiyet ve kimlik ilişkisinin nasıl kurgulandığını Lazca ve Lazlar örneği ile sorgulamaya açmıştır. Araştırmanın yapısını ve ilerleyişini belirleyen dönüşümlü ilişkiler olmuştur. Dönüşümlü ilişkiler kavramıyla işaret edilmek istenen şey, ilişkilerin durağan olmadığı, birbirleri ile girdikleri etkileşimin tarafları dönüştürdüğüdür. Bu dönüşümlü ilişkiler arasında başat olan araştırmacı olarak benim, Lazca anlayan ancak konuşamayan Laz kimliği ile, araştırmamın içindeki önemli aktörlerden¹ biri olan *Laz Kültür Hareketliliği*'nin ulaşmaya çalıştığı hedef kitlede yer almamı. Araştırılan nesne ile araştıran özne konumlanması tezin oluşum süreci boyunca pek çok kez yer değiştirmiştir. Bu bağlamda tezin ana izleğini sanal mekân ve gerçek mekân arasında iletişimi merkeze alarak yeni bir iletişim mekânında sergilenen performansların birey ve toplumu nasıl etkilediği; bellek, kimlik ve aidiyet üzerine yansıması ve birden fazla yansıtıcıya ulaşarak, büründüğü farklı görünümünün araştırılması oluşturmuştur.

1 Karar alan ve aldığı karar ile koşulları dönüştüren olarak İngilizcede “agent” kavramlaştırılması kullanılmaktadır. Kavramı Türkçeye “ajan” sözcüğüyle çevirmek yerine “aktör” kavramı ile karşılanması uygun görülmüştür.

Tezin özgün araştırmasının merkezinde olan Lazca, öncelikle Lazların birkaç kuşak öncesine kadar öğrendikleri ana dil olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuşaklar arasında dil öğreniminin değişiminin temiz bir kesik mi yoksa bağların henüz tam olarak kop(a)madığı bir kesik mi olduğu sorusu önemlidir. Bu bağlamda Lazcanın dilsel sermayesinin azalma süreci çalışmanın art alanının tasviri açısından kilit taşı görevi üstlenmektedir. Üstelik bu kilit taşının taşıdığı yükün önemli nüansını, dili anadil olarak öğrenenler ile iki dili bir arada öğrenenler ve tek dili öğrenerek büyüyenlerin aynı zaman diliminde ve etkileşim ağı içerisinde var olmaları oluşturmaktadır. Bu nüansı açarak belleğin kültür ile ilişkisinin, bir yandan modern vatandaşlığın belirleyicilerinden olan kimlik ve aidiyet arasındaki bağ aracılığı ile nasıl şekillendiğini ve diğer taraftan eş zamanlı olarak aralarındaki bağı nasıl şekillendirdiğini belirlemek ulaşılmak istenen sonuçlardandır. Kuşaklar arasındaki farklılık aynı zamanda sanal mekânların, sosyal medyanın sınırlarını ve işlevini yorumlamak açısından da yol göstericidir. Bu yaklaşım reel mekân ile sanal mekân arasındaki etkileşimin yönüne ve gücüne dair bilgi verme potansiyelini de barındırmaktadır. Lazcanın dilsel statüsü kadar Lazların kim oldukları, etnisiteleri –benzeri dil ve etnisitelerde de rastlandığı gibi– üzerinde netlik sağlanamayan tartışma konularındandır. Ortada pek çok stereotip vardır ve bunların bazıları bizzat içeriden, Lazlar tarafından bazıları ise dışarıdan, Laz olmayanlar tarafından oluşturularak kullanılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada ortaya çıkan ilk sınır hem stereotipleri hem de kavramsal bulanıklığı aşmak adına tercih edilen; sokakta kimliği sorulduğunda, alt kimlik / üst kimlik / kültür gibi ayrımları kendi içlerinde kullansalar dahi Laz olduğunu belirten insanların bakış açısından Lazlığa bakılması ve bu insanların araştırmanın örneklemeine dâhil edilmesi olmuştur. Zira kimliklere ilişkin bakışta inşa süreçlerini ve geçmiş deneyimlerini de kapsayacak biçimde bakış açısını genişletmek çalışmanın amaçları arasındadır. Günceli, içinde bulunduğumuz dönemi anlamak için odaklanılan Lazca üzerinden yükselen aktivizm hareketinin, toplumsal hareketler trendi

içindeki kültür hareketinin, yine o hafif vulgar tabir ile sokaktaki insan üzerindeki etkisidir araştırmanın öznesi. Ayrıca stereotipleri ve kavramsal çelişkileri aşmak, asli çaba olarak bütün arayışın art alanını betimleyen güdüdür. Bu açıdan metnin yer yer çelişkili görülecek açıklımları olacaktır. Ancak birbiri ile dirsek teması halinde bulunan kavramlar üzerinden kimliğin inşasını ve belleğin bu ilişkideki rolünü araştırmak pek tabii birbirinden farklı yorumları barındıran bir karmaşık ilişkiler ağını, dolayısıyla da yapısal çelişkilerin alanına girmekten kaçınmamayı gerektirmekteydi. Üstelik araştırmacı konumunun, araştırılan ve araştırılan arasında değişen mevzisi de bu durumu beslemiştir. Bu bağlamda tezin işleyişinde bir sarmalın kullanıldığı bilgisi elzemdir. Çalışmanın odağı tekrar edildiğinde diğer bir yön billurlaşmaya başlayarak ortaya çıkmaktadır: Bütün çaba dil, kimlik ve bellek arasındaki kurulan anlığın mekânsal farklılıklar ve sınırlılıklar ile belirlenen doğasının ve devletin hemen bucağında filizlenen varlığının konumlanışının ilk elden tasviri ile birlikte ortaya çıkan yeni mekân ve performansların araştırılmasıdır.

Çalışmanın incelediği mekânlar arasında kurduğu bağlantıların izlendiği ve birey ile toplum ilişkisinde farklı bilinç düzeyleri oluşturmaya çalışan toplumsal-kültürel hareketlilik doksanlı yıllarda ivme kazanmıştır. Bu ivme bir manada Lazca-yı canlandırma girişimi, dili ve kültürü görünür kılmayı amaçlayan bir hareket olarak Lazca ile ilişkili kültür hareketliliği ve aktivizmi ortaya çıkışı itibariyle olmasa bile güçlenişi ve popülerleşmesi bakımından UNESCO tarafından tehlike altındaki dillerden biri olarak işaretlenmesi ile ilişkilidir. Bahsettiğimiz dönemde Almanya’da başlayan ve bir kolu orada devam eden, aslen İstanbul menşeli bu hareket ve hareketlilik(ler) dilin unutulmaması yönünde çalışmalar yaparken, küreselleşme ve yerelleşme; milliyetçilik ve kimlik; aidiyet bilinci ve belleğin hatırladıkları ile kelimenin taşıdığı bütün ironiyi içinde barındırarak “yeniden” keşfedilmesi ile ilintilidir. Siyaset literatüründe bazı olguların gerçekleştiği mekânsal sınırların evvelinden çizilmiş olması gibi, araştırmamızın konusunun da yoğun-

laştığı mekânlar bu bakımdan önceden bellidir: Metropol ve Doğu Karadeniz kırsalı.

Metropol ve yörenin önceden belirli ve kesin sınırları çalışma bakımından oldukça belirleyici olmuştur. Zira “birbiri ile ilişkili halinde olan, sınırları geçişken iki farklı fiziksel mekân ve bir sanal mekânın milliyetçilik, vatandaşlık, etnisite, kültür, bellek ve tüm bunların arasındaki bağdaştırıcı olan aidiyet üzerinde nasıl bir etkisi vardır?” sorusu bu çalışmanın merkezindeki sorulardan biridir. Özellikle dil, kimlik ve ulus kavramlarının birbiri ile olan ilişkisini bellek üzerinden –pek tabii aidiyet ile ilintili olarak– incelenmesi farklı bir bakış yaratımı için elzemdir. Bu bakış konuya birey bakımından yaklaşma avantajına sahiptir. Ayrıca en az reel mekânlar kadar insan ilişkilerinde belirleyici olan sanal mekânların da örneklemin araştırılması ve anlaşılmasında irdelenen başlıklardan biri olması bugünün çok boyutlu evrenini anlamakta yardımcı bir bakış sağlamıştır.

Mamafih kavramları tartışırken genelden özele yaklaşmak ve Türkiye örneğinde bellek ve dil ilişkisinin kimlikle kurduğu bağı öne çıkarmak önemsenmiştir. Konunun spesifikleşmesi için İkinci Bölüm’de Doğu Karadeniz mekânında Lazların geçirdiği değişimler izlenmeye çalışılmıştır. Üç farklı mekânın sınırlayıcılığında yapılan analiz ile billurlaştırılmaya çalışılan aslında metropol ile kırsal arasında bağ kuran sosyal medyanın, bir başka mekân olarak ortaya çıkışının aidiyet üzerinde ve dolayısıyla tüm diğer kültür, kimlik ve bellek gibi insan ilişkilerini, davranışlarını ve toplumsal yapıyı belirleyen öğeleri etkileyişidir. Zira reel mekân ile sanal mekân arasındaki ilişki çözümlendiğinde denkleme dâhil edilecek farklı faktörler içinde sonuç almanın mümkün olduğu öngörülmektedir. Tezin anlamak için ardına düştüğü değişken faktör, Lazca ve Lazların güncel durumlarına benzer konularda yapılacak araştırmalar için bir rol model ve/veya karşılaştırmalar için referans noktası sağlayacaktır.² Bu da çalışmanın sos-

2 Bu öngöründe Lazca değişken olarak ele alınmıştır. Ancak gerçek mekân ile sanal mekân arasındaki ilişkide sadece dil değil birey ve toplum ilişkisini kurgulayan farklı faktörler de değişken olarak çözümlenmeye dâhil edilebilir.

yal bilimler açısından taşıdığı önemin arttığı özgünlük noktalarından biridir.

Araştırılan örneklem ve anlamaya çalışılan sorunsallar birbiri ile iletişim halindeki farklı mekânların ilişkisidir. Lazca hareketliliğinin konumlandığı gerçek mekânlar hareketin lokomotifleri olan metropoller –özelde İstanbul– ile Doğu Karadeniz kırsalı –yöre olarak işaretleyebiliriz bu mekânı– Lazların otokton bir halk olarak yaşamlarını sürdürdükleri Rize'nin Pazar ilçesinde başlayan ve Artvin Hopa'ya kadar devam eden sahil şerididir.³ Sanal mekân ise web 0.2 ile gündelik hayatlara iyice içkin bir biçimde dâhil olan interaktif iletişime dayalı sosyal medya ağlarını ifade etmek için kullanılmıştır. Siber alandaki bir sanal mekân olarak sosyal medya kanalları, reel mekânların arasında bağdaştırıcı ve dönüştürücü birer köprü misali işlev göstermektedir. Sanal mekânın insan ilişkilerini ve toplumsalı değiştirme gücü ile çalışmanın örneğini oluşturan Lazca hareketliliğinin merkezi olan metropoller, hareketliliğin hedef kitesinin asıl olarak yaşadığı yörenin arasındaki iletişim –ve daha önemlisi etkileşim– kanallarından biri olması bakımından da ayrıca önemlidir. Sosyal medyanın bir mekân olarak billurlaşması ve kabul edilmesi bu açıdan önemlidir.

Tekrar ana dil olarak Lazcanın varlığına dönecek olursak karşımıza hem ana dil öğreniminin hem zaman içinde Lazcanın tehlike altında bir dil olarak listeleneceği sürecin hem de Lazca kültür aktivizminin artan popülerliğini anlamak için takip edilebilecek bir kavram olarak Bourdieu'nun dilsel sermaye kavramı çıkmaktadır. Dilsel sermaye açısından bakıldığında bugün gelinen noktada artık kökleri görece sağlamlaşmış, az sayıda da olsa araştırmacılar yetiştirmiş, projeler yürütmüş, Milli Eğitim müfredatında seçmeli ders olarak var olan, bu açıdan “tanınmış” bir dil haline gelmiştir Lazca. Tam da bu noktada yeni kazanılmış / kazandırılmış statünün kuşaklar üzerinde farklı etkisi olduğu gözlenmektedir. Çalışma ilk olarak bu göz-

3 Ayrıca sahil şeridinin dışında bazı köy ve ilçeler de Lazca konuşulan ve Lazların yaşadığı yerleşim yerleridir. Bu bağlamda yörenin daha ayrıntılı tasviri ilerleyen bölümlerde yapılacaktır.

lemi sorguya açmaktadır. Bu bağlamda araştırma iç içe geçmiş fazlar halinde ilerlemiştir. Ancak ilk olarak hatırlatılması gereken araştırmacıların bu tür araştırmalarda sıklıkla yaşadığı içeriden gözlemci olmanın getirdiği etik ikilemler ve zorlukların varlığıdır. Araştırmacı ve araştırılan olma, araştırmacı olarak içeriden olduğum anlar, ilkin Lazca dilini yaşatmak için çaba sarf eden formel ve informel grupların hedef kitlelerinde yer almamdan ve ilk sosyalleşmelerimi Lazların arasında bir Laz olarak yaşamış biri olmamdan kaynaklanıyordu. Çalışmamın dışında grup içi katılımcı gözlemci olmam ise Laz Enstitüsü'nün 2016 yazında tamamladığı alan araştırmasında, araştırmacı olarak yer almam ile gerçekleşti. Bu benim bir araştırmacı olarak Lazca ile ilgili dernekler, gruplar ve aktivistler ile davaları merkezli bir pratikte ilk yan yana gelişim oldu. Tüm bu araştırmacının tarafsızlığı üzerinde olumsuz etkisi olabilecek görünen ve olumsuzlanabilecek olan etmenlerin yanında aslında tam da bu etmenler nedeni ile saha araştırmalarının en çetrefilli yönü olan güven problematiğinin görece kolay aşıldığını belirtmek gerekmektedir. Zira araştırmacı, ailesi bölgede yaşamaya devam eden, saha ile güçlü ilişkileri bulunan bir Lazdır. Fiziksel mekân bakımından, Türkiye Cumhuriyeti açısından bakıldığında Lazca için neredeyse merkez konumunda olan bir yerde yetiştim. Dolayısıyla bölge ile bağları hiç de gevşek sayılmayacak fakat buna rağmen ve bununla birlikte aslında Lazca konuşmasa da anlayan bir Laz olmam araştırmayı amaçladığım kuşaklar arasında dilsel sermayenin ve belleğin etkileşimini gözlemlem için elverişli bir ortam hazırlamıştır.

Bölümlerde ayrıntılandırılacak olmakla birlikte kısaca çalışma kapsamında şimdiye kadar üç farklı alan araştırması yapılmıştır. Karşılaştırma temelli anlama çabası bu araştırmaların örneklemeleri arasındaki kutuplaşmada belirginleşmiştir. Üç alan araştırması içinde de bir kısım katılımcı Lazca temelli olarak Lazca kültürü, kimliği üzerinde çalışmakta iken çok daha geniş bir kesimde yer alan Lazlar ise bu çalışmaların hedef kitesinde yer almakla birlikte –hatta buna rağmen– Lazca hareketinin uzağında bulunmaktadır. Bu farklılığın meydana gel-

mesindeki nedenleri ve bugüne etkilerini çözümlemek Lazların bugününü anlamakta önem arz etmektedir. Aynı zamanda benzeri durumda olan kültür hareketlerinin güncel durumlarına dair fikrin oluşmasına da yardımcı olacaktır.

Çalışmamı kurgularken bazı sorular gidişatın belirleyicisi olmuştur. Söz gelimi alanyazını içinde pek çok etnisite ya da dilsel cemaat güçlü bir bellek ile karşımıza çıkarken “Lazların belleğini güçlü olarak niteleyebilir miyiz?” sorusu ayrıksılaştırmıştır. Kendine ait bir dili, yaşantısı, kimliği olan, farklılaşmış bir halkın, kolektif belleğin aktarımındaki değişken sadece siyasi yapı mıdır? Yoksa çay tarımı örneğinde olduğu gibi sosyoekonomik tabanın değişmesinin bir açıdan sınıfsal sayılabilecek dönüşümün, etnisiteden çıkıp üst kimlik ile birleşmede, aynılışmada bir rolü olmuş mudur? Kimlik ve aidiyet temelli dönüşümlerin kültür üzerindeki etkisinin doksanlı yılların ortalarından itibaren oluştuğu, Lazcanın sönümlenmeye meyil vermesinin sebep olduğu tehdit algısı ile ortaya çıkan hareketliliğin bellek ve kimlik üzerinde bir etkisinin olup olmadığı da önemsenmiştir. Bu noktada ilk olarak ölçek belirleme sorunu ortaya çıkmıştır: Lazlar kimdir? Stereotiplerden kaçınma çabası içinde hareket ederken kendimizi bir kısır döngüye saplama ihtimali çalışmamın ilk döneminde oldukça ağırlık kazanmış bir düşünceydi. Bahsi geçen üç mekânda da –metropol, yöre, sosyal medya– öncelikli tutulan görüşmecilerin, katılımcıların ve gözlemlerin odağında kendini Laz kabul edenler ile kimi anlarda bir teyit mekanizması görevini üstlenen Lazca bilgisine sahip olanlara odaklanılmaya çalışılmıştır. Bu odak noktası kimlik ve bellek ilişkisi bakımından gri bir alanda yer almaktaydı.

Bir başka açıdan ise tezin üzerinde yoğunlaştığı ağırlıklı alan, –bağlayıcı mekân– olarak sosyal medyanın bellek, kimlik ve aidiyeti dönüştürmesi ve bu dönüşümün ‘90 sonrasında halk nezdinde de yansımaları bulunan vatandaşlık tartışmaları ile bağlantılı olarak filizlenen, Laz kültür hareketini ve bu hareketliliğin Lazlara yansımalarıdır. “Tehlike altındaki bir dil olarak Lazcanın, Lazların kimliğindeki yeri nedir?” sorusu örneklemenin doğası açısından taşıdığı önemin yanı sıra belleğin ve kül-